

О. Д. Гудзинський,
 доктор економічних наук, професор,
 Національний університет біотехнологій і природокористування
 П. В. Іванюта,
 кандидат економічних наук, завідувач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту,
 Полтавська філія Національної академії статистики, обліку та аудиту

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті визначений вплив державної політики на інноваційний розвиток національної економіки. Встановлені чинники, що сприяють активному інноваційному розвитку.

In the article by determined influence of state political on an innovative development of the national economic. Factors which stir to their active innovative development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток національної економіки України неможливий без активізації інноваційної діяльності підприємств. Підвищення інноваційної активності є однією з основних передумов виходу економіки з кризи, що триває впродовж останніх років. Впровадження інновацій у виробничу діяльність підприємств дасть можливість підвищити показники ефективності їх роботи, забезпечить стабілізацію економічного розвитку країни та можливості виходу на зовнішні ринки. Світовий досвід свідчить, що формування та розвиток інноваційної системи неможливі без активної участі держави у

цих процесах. Саме тому визначення впливу державної політики на інноваційний розвиток національної економіки є особливо актуальним на сьогоднішній день.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у формування інноваційної теорії економічного розвитку внесли наукові праці Дж. Гелбрейта, П. Друкера, М. Мескона, М. Туган-Барановського. Проблемам удосконалення державної інноваційної політики присвячені дослідження провідних вітчизняних учених: В. Гейця, Б. Данилишина, О. Дація, М. Корецького та ін.

Мета дослідження: визначити вплив державної політики на розвиток інноваційної діяльності національної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Будь-яка держава функціонує в певному соціальному оточенні, залежить від рівня розвитку науково-технічного прогресу, матеріальних і культурних цінностей громадян, їх менталітету, історичної пам'яті поколінь тощо. В свою чергу, держава потужно впливає на розвиток національної економіки, науки, культури. Із розвитком багатопартійності, політичного плюралізму в ході політичних знань поряд із поглибленням розуміння сутності, структури та механізму політичної влади накопичувалось багато відомостей про феномени, що стосуються політичного, державного життя, впливають і залежать від нього, але не є державно-правовими. Їх коло надто широке: це політичні цінності та традиції, способи досягнення політичних цілей, правові та політично орієнтовані особи. Саме вони формують поняття "політика". Основні елементи державної політики представлені на рис. 1.

Розвиток національної економіки значною мірою залежить від формування дер-

Рис. 1. Основні складові, що формують державну політику [1, с. 64]

жавної інноваційної політики. Вітчизняні вчені дають неоднозначне визначення інноваційної політики. Так, С.М. Ілляшенко вважає, що державна інноваційна політика — це вид державної діяльності в сфері відновлення й розвитку суспільства і його соціально-економічних структур (галузей, підприємств, виробництв, організацій і ін.), що полягає у визначенні, відбитті в нормах права, пропаганді й виконанні базисних владних установок держави за статусом, цілями, принципами, пріоритетами, ресурсами, механізмами і результатами інноваційної діяльності. За самою своєю природою державна інноваційна політика виражається не стільки у функціонуванні відповідного державного апарату при рішенні конкретних питань інноватики, скільки в активному процесі нормотворчості, у діяльності за цілеполяганням, зміцненям й змінами базисних відносин в інноваційній сфері, досягненні домовленостей за ключовими питаннями між державою й інноваційним співтовариством [2, с.117]

З.О. Адаманова визначає державну інноваційну політику як систему поглядів, вимог, принципів, що визначають основні напрями, форми заходів у сфері регулювання інноваційного процесу і управління науково-технологічним розвитком, а також сукупність методів та інструментів дії держави на інноваційний процес на всіх рівнях національної економічної системи і суспільства [3, с.296]. Такий підхід є "управлінським", що встановлює принципи і методи регулювання.

Л.К. Безчасний вважає, що державна інноваційна політика — це комплекс заходів, засобів, форм діяльності держави стосовно сфери науки й технології. З його погляду, така політика складається з наступних розділів, а саме:

- управління в сфері НДДКР;
- економічний механізм, фінансування й економічне стимулювання;
- організаційно-інституціональна перебудова;
- нормативно-правове забезпечення;
- соціальна політика;
- державна науково-технічна політика на регіональному рівні;
- міжнародне науково-технічне співробітництво;
- вибір і реалізація пріоритетних напрямів науки й технологій [4, с. 200].

З позицій нашого дослідження найбільшої уваги заслуговує підхід М.В. Гаман, що розглядає державну інноваційну політику як сукупність суспільно-економічних відносин між державою й іншими суб'єктами науково-технічної діяльності із приводу формування, розвитку і використання інновацій для відновлення всіх сфер життєдіяльності людей при збалансованості інтересів всіх учасників інноваційних процесів [5, с. 236]. О.І. Дацій бачить в інноваційній політиці частину загальнодержавної політики у розробці й реалізації програмно-цільових завдань розвитку інноваційної сфери, нормативно-правового регулювання функцій суб'єктів і об'єктів інноваційної політики, їхніх відносин; організації й контролю інноваційної діяльності з урахуванням прав та інтересів всіх її суб'єктів, у т.ч. держави [6, с.97]. У загальному вигляді під інноваційною політикою розуміється сукупність науково-технічних, виробничих, управлінських, фінансово-збутових та інших заходів, пов'язаних із просуванням нової або поліпшеної продукції на ринок [7, с. 20]. У наведеному формулюванні відбита найважливіша функція інноваційної політики — подолання нестиковки науки й виробництва, встановлення між суб'єктами інноваційної діяльності різноманітних взаємозв'язків і формування на цій основі інноваційної системи на різних рівнях управління.

Сьогодні в Україні механізм державної підтримки інноваційної діяльності як найважливіший елемент формування регіональної й національної інноваційної системи перебуває на початковій стадії формування, що неприпустимо затягується [8, с. 52—54]. Відзначимо тільки один момент. Так, напри-

клад, податкові й інші пільги, безпосередньо адресовані суб'єктам інноваційної діяльності, у державному законодавстві відсутні. Разом з тим, більшість нехай незначних пільг для суб'єктів підприємництва, що займаються впровадженням нової техніки й розвитком виробничої бази, а також організацій науково-технічної сфери за податками на прибуток, майно, землю, які донедавна існували в українському законодавстві, із введенням у дію нового Податкового кодексу скасовуються. Зараз залишилися лише пільги по ПДВ і введена стаття про можливість надання цим організаціям податкового кредиту. Тобто спостерігається жорсткість податкової політики у відношенні наукової й інноваційної діяльності.

Свідченням тому є проект Концепції розвитку національної інноваційної системи, розроблений спеціалістами Державного агентства України з інвестицій та інновацій. У даному документі формування національної інноваційної системи розглядається як один з найважливіших напрямів розвитку науки й технологій.

У даний час в Україні формується ціла система економічних відносин з приводу активізації й розгортання інноваційних процесів. Вибудовується багаторушна система суб'єктів інноваційної політики в територіальному плані: держава, регіон, місцеве самоуправління. Інноваційна політика території являє собою сукупність керуючих впливів трьох рівнів управління: державного, регіонального, місцевого.

На підставі проведеного дослідження нами запропоновані три підходи до інноваційної політики:

— перший підхід — структурний, що розглядає інноваційну політику через сукупність її елементів: цілі, завдання, напрями, принципи й т.д. Цей підхід є найпоширенішим у науковій літературі;

— другий — політико-економічний, що розкриває інноваційну політику через систему економічних відносин між учасниками інноваційних процесів;

— третій підхід складається у фактичному ототожненні інноваційної політики з державним регулюванням, а точніше — із заходами, спрямованими на просування нової або поліпшеної продукції на ринок.

Всі підходи не суперечать один одному, а вимагають системного підходу до її вивчення [9, с. 79—88]. У даному зв'язку, вважаємо, що при формуванні інноваційної політики і її реалізації варто враховувати всі три наведені напрями одночасно.

Незважаючи на прийняття впродовж останнього десятиріччя ряду законів та нормативних актів, зокрема Законів України "Про інноваційну діяльність" (2002 р.) [10] та "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності" (2003 р.) [11], активізації інноваційного розвитку в Україні не відбулося. Інноваційна інфраструктура не охоплює всі ланки інноваційного процесу і не має системного підходу до забезпечення відповідними послугами у сфері інноваційної діяльності. Існує декілька чинників, що заважають активному інноваційному розвитку, це — недостатній рівень державної підтримки та фінансування підприємств науково-дослідної сфери, слабкий розвиток інфраструктури трансферу технологій, низький платоспроможний попит на інноваційні розробки на внутрішньому ринку, відсутність сформованого ринку інноваційної продукції, низький рівень інформаційного забезпечення інновацій, низька активність інтеграційних процесів між науково-дослідними, освітніми установами та підприємствами виробниками, недосконалість податкової системи та повільний розвиток форм інноваційної діяльності, що вже ефективно функціонують.

Як свідчать дані табл. 1, в 2009 році спостерігається тенденція скорочення інвестицій в основний капітал порівняно із 2007 та 2008 роками, зокрема в торгівлі, промисловості та сільському господарстві, незважаючи на те, що в порівнянні із 2001 роком вони збільшились майже в 5 разів.

Таблиця 1. Інвестиції в основний капітал України у 2001—2008 рр.

Показники	Роки									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2009 до 2001 (рази)
Інвестиції в основний капітал на одну особу (грн.)	672,7	774,8	1070,9	1601,7	1983,9	2687,4	4068,4	5058,4	3302,2	4,9
Інвестиції в основний капітал за видами діяльності (млн грн.)										
всього	32573	37178	51011	75714	93096	125254	188486	233081	151777	4,7
з них:										
- сільське господарство	1617	1930	2141	3381	5016	7309	9519	16890	9294,9	5,7
- промисловість	13651	15112	19726	28191	35031	44804	64341	76618	57657,6	4,2
- торгівля	1285	2019	3276	5322	7614	11655	17778	24695	14091,2	11,0
інші галузі	16020	18117	25868	38820	40419	61482	96848	114878	70733,3	4,4

Джерело: [12]

Відповідно до Закону України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" [13] на формування державних науково-технічних програм має виділятися щорічно не менше 30% коштів від обсягів, що виділяються на розвиток науки з державного бюджету. Проте видатки, що спрямовувалися Міністерству освіти і науки на реалізацію цих програм, становили лише 0,6% у 2003 році та 0,3% у 2006 році, що майже у сто разів менше, ніж встановлено законом. Відповідно, як наслідок недофінансування, спостерігається низька ефективність та зниження впливу даних програм на розвиток науково-технічної сфери. Крім того, впродовж останніх років спостерігається суттєве зниження наукового потенціалу в країні в цілому кількість спеціалістів, які виконують наукові та науково-технічні роботи в 2000 році становила 120,8 тис. осіб, а в 2008 році — біля 92 тис. осіб, що на 29 тис. осіб, або 23,9% менше [14].

Наведені вище дані свідчать, що основним завданням державної інноваційної політики повинно бути сприяння формуванню та розвитку інноваційних процесів, інтеграції виробничих підприємств та науково-дослідних установ для створення, апробації та ефективного впровадження інновацій. В авторському баченні державна політика щодо активізації інноваційної діяльності повинна бути спрямована на:

- створення сприятливого для інноваційної діяльності правового середовища;
- формування ринку інноваційної продукції та попиту на неї як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках;
- розвиток науки шляхом збільшення видатків на створення науково-технічної продукції;
- впровадження пільгової системи підтримки кредитування комерційними банками інноваційних проектів;
- створення умов для розвитку кадрового наукового потенціалу.

Стратегія підсилення інноваційної активності підприємств повинна визначитися, виходячи з наступних факторів:

- заміни морально і фізично застарілих технологій, техніки й устаткування, зниження витрат на матеріальні ресурси та впровадження енерго-ресурсозберігаючих технологій;
- підвищення вимог до якості продукції;
- врахування зростаючих вимог до екологічного очищення забрудненого навколишнього середовища;
- утилізацію та переробку вторинної сировини;
- поліпшення матеріального стимулювання працівників.

ВИСНОВОК

Інноваційної діяльності має істотний вплив на розвиток національної економіки. Підсилення інноваційної активності залежить від створення та реалізації виваженої державної політики.

Література:

1. Державне управління: навч. посіб. / А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко. За ред., А.Ф. Мельник. — К.: Знання-Прес, 2003. — С. 64.
2. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: навчальний посібник / С.М. Ілляшенко. — Суми: Університетська книга. — К.: ВД "Княгиня Ольга", 2005. — С. 117.
3. Адаманова З.О. Инновационные стратегии экономического развития в условиях глобализации: монография / З.О. Адаманова. — Симферополь: Крымское учебно-педагогическое государственное издательство, 2005. — С. 296.
4. Безчасний Л. Про інноваційну стратегію / Л. Безчасний // Економіка України та шляхи її подальшого реформування. — К.: 1995. — С. 200.
5. Гаман М.В. Державне управління інноваціями: Україна та зарубіжний досвід / М.В. Гаман. — К.: Вікторія, 2004. — С. 236.
6. Дацій О.І. Державне регулювання інноваційної діяльності / О.І. Дацій // Економіка АПК. — 2004. — № 3. — С. 97
7. Мосій О.Б. Організація та регулювання інноваційної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.02.03 / О.Б. Мосій. — Львів: Національний університет "Львівська політехніка", 2000. — С. 20.
8. Федулова Л. Інноваційний менеджмент в Україні: проблеми та шляхи формування / Л. Федулова // Економіст. — 2002. — № 2. — С. 52—54.
9. Білозубенко В.С. Державна інноваційна політика України в контексті світових тенденцій інтенсифікації інноваційних процесів / В.С. Білозубенко, О.В. Морщагін // Вісник Донецького університету економіки і права. — Донецьк: ДонУЕП. — 2007. — № 4. — С. 79—88.
10. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4 липня 2002 р. № 40-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР). — 2002. — № 36. — ст. 266.
11. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні" від 16.01.2003 № 433-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2006. — № 5—6. — ст. 73.
12. Статистичний щорічник України за 2009 рік / За ред. О.Г. Осаулєнка / Держкомстат України. — К.: ТОВ "Видавництво "Консультант", 2010. — 571 с.
13. Закон України "Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки" від 11.07.2001 № 2623-III // Урядовий кур'єр. — 2002. — № 143. — 7 серпня.
14. Национальная инновационная система Украины: проблемы формирования и реализации. — Ч.1. Ч.2. — К.: Верховная рада Украины, 2007. — 3.07.2007. — Сайт "Законодавство України". — Режим доступу: <http://patent.km.ua/ukr/articles/i1120>.
Стаття надійшла до редакції 30.06.2010 р.